

HOTĂRÂREA CJUE ÎN CAUZA C-80/19: PRECIZĂRI PRIVIND INTERPRETAREA REGULAMENTULUI (UE) NR. 650/2012 (II)

Silviu-Dorin ȘCHIOPU

Abstract:

This short study aims to provide a prima facie presentation of CJEU's Judgment in Case C-80/19 which brings some clarifications particularly on the notion of habitual residence, the legal qualification of the national certificate of succession issued by a (Lithuanian) civil-law notary, the jurisdiction on the succession, the express acceptance of the jurisdiction of the seized court, the applicable law and not the least the scope of Regulation (EU) 650/2012. Also prior to this judgment CJEU considered that, in principle, civil law notaries don't exercise judicial functions. CJEU's Judgment in Case C-80/19 confirms this case-law at least for Lithuanian notaries when issuing national certificates of succession.

Keywords: *Regulation (EU) 650/2012, preliminary ruling, succession, habitual residence, notary, national certificate of succession, choice of law, express acceptance of the jurisdiction of the seized court.*

Unicitatea reședinței obișnuite și determinarea acesteia

În opinia avocatului general¹, la care ne raliem, în economia regulamentului reședința obișnuită constituie, în principiu, „factorul general de legătură”² care

¹ CJUE, *Concluziile avocatului general Manuel Campos Sánchez-Bordona la 26 martie 2020, cauza C-80/19 – E.E.*, ECLI:EU:C:2020:230, parag. 41.

² Considerentul (23): „Având în vedere mobilitatea tot mai mare a cetățenilor și pentru a asigura administrarea corectă a justiției în cadrul Uniunii și a asigura că există un factor de legătură real între succesiune și statul membru în care se exercită competența, prezentul regulament ar trebui să prevadă că *factorul general de legătură* (s.n.), în vederea stabilirii atât a instanței competente, cât și a legii aplicabile, ar trebui să fie reședința obișnuită a defunctului la data decesului. Pentru a stabili reședința obișnuită, autoritatea care se ocupă de succesiune ar trebui să efectueze o evaluare de ansamblu a circumstanțelor vieții defunctului în cursul anilor anteriori decesului său și la momentul decesului, luând în considerare toate elementele de fapt relevante, în special durata și regularitatea prezenței

permite determinarea competenței judiciare internaționale (a instanței competente) și a legii aplicabile, astfel că această reședință poate fi doar unică, nu multiplă. În acest sens avocatul general a amintit prevederile considerentului (37) care pledează în favoarea unicității reședinței obișnuite, respectiv argumente derivate din previzibilitatea legii aplicabile succesiunii, prevenirea rezultatelor contradictorii prin introducerea de norme armonizate privind conflictele de legi sau vocația legii aplicabile de a reglementeze succesiunea în ansamblul său pentru a evita fragmentarea acesteia. În același sens considerentul (27) subliniază faptul că „(n)ormele prezentului regulament sunt concepute astfel încât să asigure faptul că autoritatea care se ocupă de succesiune va aplica, în cele mai multe situații, propria lege”.

Regulamentul, în cadrul considerentului (24), are în vedere posibilitatea ca „defunctul [să fi] trăit alternativ în mai multe state sau a călătorit dintr-un stat în altul fără a se fi stabilit permanent într-un anumit stat”, situație pe care o califică ca „complexă”, iar soluția propusă în aceste cazuri combină diferiți factori pentru a face o evaluare finală a tuturor circumstanțelor obiective tocmai pentru a determina care a fost reședința obișnuită.

Potrivit avocatului general, dispozițiile regulamentului și-ar pierde utilitatea dacă s-ar admite că, pentru a soluționa problemele pe care intenționează să le rezolve, o persoană își poate avea reședința obișnuită în diferite state în același timp. Această posibilitate ar face inoperante multe dispoziții din textul normativ în sine, care se referă constant la „reședința obișnuită” la singular și nu la plural³.

La fel, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a subliniat că „reședința obișnuită a defunctului trebuie să fie stabilită de autoritatea care se ocupă de succesiune, prin intermediul unei evaluări de ansamblu a circumstanțelor speței, într-un singur stat membru (s.n.)”⁴, o interpretare contrară fiind incompatibilă cu obiectivele Regulamentului (UE) nr. 650/2012⁵, respectiv prevenirea fragmentării succesiunii.

Regulamentul nu oferă o definiție a noțiunii de „reședință obișnuită” în contextul unei succesiuni transfrontaliere, el limitându-se să sublinieze că reședința obișnuită ar trebui să demonstreze „o legătură apropiată și stabilă” cu un stat⁶. Avocatul general a precizat că reședința obișnuită este *noțiune autonomă* a dreptului

defunctului în statul vizat, precum și condițiile și motivele acestei prezențe. Reședința obișnuită astfel stabilită ar trebui să demonstreze o legătură apropiată și stabilă cu statul în chestiune, luând în considerare obiectivele specifice ale prezentului regulament.”

³ CJUE, *Concluziile avocatului general Manuel Campos Sánchez-Bordona la 26 martie 2020*, cauza C-80/19 – E.E., ECLI:EU:C:2020:230, par. 44.

⁴ CJUE, *hotărârea din 16 iulie 2020*, cauza C-80/19 – E.E., ECLI:EU:C:2020:569, considerentul 40, nepublicată încă în Repertoriul general.

⁵ A se vedea și CJUE, *hotărârea din 12 octombrie 2017*, cauza C-218/16 – Kubicka, EU:C:2017:755, par. 57, precum și *hotărârea din 21 iunie 2018*, cauza C-20/17 – Oberle, ECLI:EU:C:2018:485, par. 53-55, nepublicată încă în Repertoriul general.

⁶ Cu alte cuvinte, „(r)eședința obișnuită astfel stabilită ar trebui să demonstreze o *legătură strânsă și stabilă între succesiune și statul în cauză* (s.n.)” – CJUE, *hotărârea din 16 iulie 2020*, cauza C-80/19 – E.E., ECLI:EU:C:2020:569, considerentul 38.

Uniunii, care nu face trimitere la fiecare dintre noțiunile utilizate pentru a desemna același fenomen juridic în dreptul național, căci, în caz contrar, coerența (unitatea) în aplicarea regulamentului ar fi compromisă și ar putea apărea diferențe de opinie între autoritățile responsabile de aplicarea acestuia⁷. Avocatul general a mai atras atenția asupra faptului că se poate recurge la definiția noțiunii de „reședință obișnuită” utilizată de alte norme de drept al Uniunii însă numai ținând seama de obiectivele specifice ale Regulamentului (UE) nr. 650/2012 enumerate în cadrul considerentului (7)⁸. Prin urmare se impune interpretarea teleologică a acestei noțiuni⁹.

Astfel, localizarea ultimei reședințe obișnuite a defunctului trebuie realizată din această perspectivă și, prin urmare, în funcție de indicațiile furnizate de însăși dispozițiile regulamentului, recurgerea la alte indicii fiind permisă numai în mod subsidiar. Deși regulamentul nu definește noțiunea de reședință obișnuită, acesta oferă totuși indicii utile pentru determinarea acesteia în cadrul considerentului (23) și (24). Încă de la început regulamentul precizează că stabilirea reședinței obișnuite trebuie să rezulte dintr-o „evaluare de ansamblu a circumstanțelor vieții defunctului în cursul anilor anteriori decesului său și la momentul decesului” Pentru a ușura această evaluare, ar trebui colectate toate elementele de probă pertinente admisibile din punct de vedere juridic.

În opinia avocatului general, simplele declarații concordante ale părților vizate de succesiune făcute în fața unei autorități responsabile în materie de succesiuni, însă care nu exercită funcții jurisdicționale, sunt insuficiente pentru a determina reședința obișnuită a defunctului.¹⁰ Ansamblul elementelor de fapt relative la viața lui *de cuius*, menționate în considerentul (23), va permite să se stabilească în care dintre ipotezele menționate în acest considerent sau în următorul se încadrează situația unui anumit defunct.

I. *Prima situație* privește cazul în care elementele de fapt referitoare în special la durata și la regularitatea prezenței defunctului într-un stat (factori obiectivi), precum și condițiile și motivele acestei prezențe (factori subiectivi) relevă ca atare existența unei „legături apropiate și stabile” cu acel stat. În opinia avocatului general nu se poate trage nici o concluzie directă din domiciliul fiscal sau conjugal al defunctului, ci aceste elemente trebuie examinate împreună cu celelalte indicii relevante în contextul unei evaluări de ansamblu¹¹.

⁷ CJUE, *Concluziile avocatului general Manuel Campos Sánchez-Bordona la 26 martie 2020, cauza C-80/19 – E.E.*, ECLI:EU:C:2020:230, parag. 46.

⁸ *Idem*, parag. 47 și n. 13. Considerentul (23) *in fine*: „[...] Reședința obișnuită astfel stabilită ar trebui să demonstreze o legătură apropiată și stabilă cu statul în chestiune, luând în considerare obiectivele specifice ale prezentului regulament”.

⁹ A se vedea și Silviu-Dorin Șchiopu, *O scurtă privire asupra metodei de studiu științific al dreptului*, în curs de publicare în Revista Universul Juridic nr. 7/2020.

¹⁰ CJUE, *Concluziile avocatului general Manuel Campos Sánchez-Bordona la 26 martie 2020, cauza C-80/19 – E.E.*, ECLI:EU:C:2020:230, parag. 50.

¹¹ *Idem*, n. 14.

Deși în primă etapă a analizei ceea ce se caută este *stabilitatea*, totuși, odată ce această stabilitate a fost confirmată, potrivit opiniei avocatului general¹² nu trebuie să se tragă încă concluzii definitive privind reședința obișnuită a defunctului, astfel că poate fi necesar de asemenea să se evalueze circumstanțele care justificau această stabilitate¹³, pentru a identifica *locul obișnuit de gestionare al intereselor sale*. Avocatul general a mai subliniat faptul că, deși legiuitorul european a privilegiat criteriul reședinței obișnuite, nu poate fi ignorată mobilitatea tot mai mare a persoanelor, astfel că timpul petrecut într-un stat membru nu reprezintă, în sine, un criteriu decisiv, fiind necesar să se efectueze o evaluare de la caz la caz, astfel încât alte indicii, referitoare la integrarea familială și socială a persoanei sau la proximitatea sa față de locul în cauză, să confirme (coroboreze) rezultatul indicat de elementul temporal.

II. A doua situație privește cazul în care nu se constată o prezență regulată și îndelungată a defunctului într-un anumit stat¹⁴ și este descrisă în considerentul (24) al regulamentului. Pe această bază pot fi avansate două ipoteze:

a) este posibil să fi existat o alegere profesională care a determinat expatrierea persoanei în cauză, însă fără a-și modifica locul în care se află „centrul de interes al familiei sale și [...] viața socială”;

b) este posibil de asemenea ca *de cuius* să fi trăit în mai multe state, fără a fi consolidat cu vreunul dintre acestea o legătură stabilă.

În aceste cazuri, un element personal (cetățenia defunctului) sau unul economic (locul în care se află bunurile sale principale) poate aduce o contribuție deosebită la evaluarea globală a tuturor împrejurărilor de fapt.

În opinia avocatului general, având în vedere raționamentul instanței de trimitere, CJUE ar trebui să sublinieze că cetățenia defunctului sau locul în care sunt situate bunurile sale constituie *elemente determinante* ale reședinței obișnuite *ce intervin cu titlu subsidiar*, adică examinarea comună a elementelor de fapt privind caracterul stabil al situației defunctului și justificarea sa va fi suficientă pentru a stabili dacă situația sa este „complexă” în terminologia considerentului (24)¹⁵, iar această evaluare precedă în mod necesar recurgerea la cetățenia defunctului și la

¹² *Idem*, parag. 53.

¹³ Avocatul general amintește ca factori de avut în vedere (printre alți factori) în special activitatea (remunerată sau nu) exercitată de defunct, locul în care o exercita, durata sa, natura contractului (dacă este cazul), existența sau nu a unei locuințe permanente, contextul (mediul) familial și social, locul în care primea tratament medical, administrația care și-a asumat costurile aferente acestuia – *Idem*, n. 15.

¹⁴ Această a doua ipoteză este exemplificată de obicei făcându-se trimitere la cuplurile de pensionari care dețin două locuințe, una în nordul și cealaltă în sudul Europei – *Idem*, n. 16.

¹⁵ Considerentul (24): „[...] Alte cazuri complexe pot apărea și atunci când defunctul a trăit alternativ în mai multe state sau a călătorit dintr-un stat în altul fără a se fi stabilit permanent într-un anumit stat. În cazul în care defunctul era cetățean al unuia dintre statele respective sau își avea toate bunurile principale în unul dintre acele state, cetățenia sa sau locul unde sunt situate bunurile sale ar putea constitui un factor special în evaluarea de ansamblu a tuturor circumstanțelor de fapt”.

locul în care sunt situate principalele sale bunuri, criterii care au caracter excepțional în cadrul sistemului instituit de regulament pentru a garanta securitatea juridică. Avocatul general a mai amintit că, în ceea ce privește determinarea legii aplicabile, considerentul (25) *in fine*¹⁶ interzice utilizarea drept factor de legătură subsidiar a criteriului „legăturii celei mai strânse în mod evident”¹⁷ a defunctului cu un sistem juridic diferit de cel de la ultima sa reședință obișnuită, chiar dacă stabilirea acesteia din urmă se dovedește complexă, iar din cuprinsul considerentului rezultă cu claritate că nu se poate eluda identificarea unei reședințe obișnuite, oricât de dificilă ar fi această operațiune¹⁸.

Determinarea reședinței obișnuite poate fi îngreunată fie de lipsa de informații, fie de prezența unor îndoieli ce decurg din coexistența elementelor contradictorii care împiedica formarea unei convingeri cu privire la locul ultimei reședințe obișnuite. Atunci când nu este posibilă obținerea de elemente suplimentare, întrucât succesiunea nu poate fi soluționată fără tranșarea acestei chestiuni, potrivit avocatului general litigiul trebuie judecat pe baza elementelor care apar în dosar, iar în ultimă analiză, dacă îndoielile cu privire la acest punct se dovedesc insurmontabile, a doua dintre ipotezele descrise în considerentul 24 al regulamentului ar putea fi utilizată¹⁹. În atare situație cetățenia defunctului și locul în care se situează principalele bunuri succesoriale vor trece în prim plan în cadrul evaluării globale a tuturor circumstanțelor obiective.

Față de cele de mai sus, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a apreciat că „este necesar să se răspundă la prima și la a cincea întrebare că Regulamentul (UE) nr. 650/2012 trebuie interpretat în sensul că o situație în care defunctul, resortisant al unui stat membru, avea reședința în alt stat membru la data decesului său, dar nu rupsesse legăturile pe care le avea cu primul dintre aceste state membre, în care se află bunurile care compun succesiunea sa, în timp ce succesibilii săi au reședința în aceste două state membre, intră în sfera noțiunii de «succesiune cu elemente de extraneitate» [iar] (u)ltima reședință obișnuită a defunctului în sensul acestui regulament trebuie să fie stabilită de autoritatea sesizată cu privire la succesiune numai în unul dintre statele membre menționate”²⁰.

¹⁶ Considerentul 25 *in fine*: „Totuși, nu ar trebui să se recurgă la utilizarea legăturii celei mai strânse în mod evident drept factor de legătură subsidiar ori de câte ori se dovedește complicată stabilirea reședinței obișnuite a defunctului în momentul decesului”.

¹⁷ Această legătură permite corectarea rezultatului utilizării reședinței obișnuite ca factor de legătură pentru determinarea legii aplicabile. Potrivit art. 21 alin. (2): „În cazul în care, cu titlu de excepție, toate circumstanțele cazului (s.n.) indică în mod clar că, în momentul decesului, defunctul avea în mod evident o legătură mai strânsă cu un alt stat decât statul a cărui lege ar fi aplicabilă în temeiul alineatului (1) [legea reședinței obișnuite - *n.n.*], legea aplicabilă succesiunii este legea aceluia alt stat.”

¹⁸ CJUE, *Concluziile avocatului general Manuel Campos Sánchez-Bordona la 26 martie 2020*, cauza C-80/19 - E.E., ECLI:EU:C:2020:230, paragraf. 57-59. A se vedea *Supra* n. 15.

¹⁹ *Idem*, paragraf. 62.

²⁰ CJUE, *hotărârea din 16 iulie 2020*, cauza C-80/19 - E.E., ECLI:EU:C:2020:569, considerentul 45, nepublicată încă în Repertoriul general.

Excluderea notarilor lituanieni din domeniul de aplicare al normelor de competență prevăzute de Regulamentul (UE) nr. 650/2012. Certificatul emis de notar este un „act autentic”

În sensul art. 3 alin. (2) din regulament, notarii nu sunt incluși în sfera noțiunii de „instanță judecătorească”. Într-un context similar celui din speța de față, prin hotărârea pronunțată recent în cauza WB (C- 658/17), CJUE a statuat în sensul că „exercitarea atribuțiilor judiciare presupune competența de a se pronunța în temeiul propriei autorități asupra unor eventuale aspecte care fac obiectul litigiului între părțile în discuție”²¹, astfel că nu constituie o „instanță judecătorească” notarul care poate desfășura numai activități referitoare la eliberarea certificatului de moștenitor la cererea concordantă a părților interesate, lăsând intacte prerogativele instanței judecătorești în lipsa unui acord între părți²². Precum a subliniat și Curtea de Justiție a Uniunii Europene, „o autoritate exercită atribuții judiciare atunci când aceasta este *susceptibilă să fie competentă în cazul unei contestații în materie de succesiuni* (s.n.). Criteriul menționat se aplică independent de natura contencioasă sau necontencioasă a procedurii de eliberare a unui certificat de moștenitor”²³.

Notarul ar fi supus normelor de competență judiciară internațională prevăzute de regulament numai în măsura în care ar acționa în calitate de „instanță judecătorească”. În acest sens considerentul (22) precizează că „Atunci când notarii *exercită atribuții judiciare*, ei intră sub incidența normelor în materie de competență²⁴, iar hotărârile pe care le pronunță ar trebui să circule în conformitate cu dispozițiile privind recunoașterea, forța executorie și executarea hotărârilor judecătorești. Atunci când notarii *nu exercită atribuții judiciare*, ei nu intră sub incidența normelor în materie de competență, iar actele autentice pe care le emit ar trebui să circule în conformitate cu dispozițiile privind actele autentice.” Însă notarii lituanieni, la fel precum cei polonezi, nu exercită atribuții judiciare²⁵.

²¹ CJUE, hotărârea din 23 mai 2019, cauza C- 658/17, WB, ECLI:EU:C:2019:444, pct. 55, nepublicată încă în Repertoriul general.

²² *Idem*, pct. 59 și 1 din dispozitiv.

²³ CJUE, hotărârea din 16 iulie 2020, cauza C-80/19 – E.E., ECLI:EU:C:2020:569, considerentul 51, nepublicată încă în Repertoriul general. A se vedea și CJUE, hotărârea din 23 mai 2019, cauza C- 658/17, WB, ECLI:EU:C:2019:444, pct. 56, nepublicată încă în Repertoriul general.

²⁴ Acest lucru asigură că intervențiile lor îndeplinesc obiectivul de proximitate între autoritate și succesiune, necesară bunei administrări a justiției, și pe cel de evitare a fragmentării succesiunii în ceea ce privește fondul. Totuși, argumentul *unității procedurii* succesoriale cu elemente de extraneitate nu este absolut. Dacă acest raționament ar fi luat în considerare în exclusivitate, orice activitate privind o succesiune care intră în domeniul de aplicare al regulamentului ar trebui realizată într-un singur stat membru, respectiv cel ale cărui instanțe ar fi competente în temeiul regulamentului, în cazul în care ar fi sesizate cu o acțiune. Însă nu aceasta este soluția pentru care a optat legiuitorul european. A se vedea CJUE, *Concluziile avocatului general Manuel Campos Sánchez-Bordona la 26 martie 2020*, cauza C-80/19 – E.E., ECLI:EU:C:2020:230, parag. 75 și n. 24.

²⁵ A se vedea *Idem*, parag. 81-84.

Pe de altă parte, precum a subliniat și avocatul general, o instanță judecătorească în *sens strict* este supusă, în schimb, normelor de competență judiciară aplicabile oricărei acțiuni în materie de succesiuni cu care este sesizată, inclusiv dacă intervenția sa nu conduce la o hotărâre prin care se soluționează un litigiu, de exemplu atunci când emite un certificat național de moștenitor²⁶, deci indiferent dacă hotărârile cu privire la o succesiune cu elemente de extraneitate au fost pronunțate în cadrul unor proceduri contencioase sau al unor proceduri necontencioase²⁷.

Dacă notarii nu exercită atribuții judiciare (funcții jurisdicționale), atunci ei nu sunt ținuti de normele de competență judiciară internațională prevăzute de regulament²⁸. Însă instanța de trimitere pare a fi interpretat regulamentul în sensul în care notarul nu trebuie să emită un certificat național de moștenitor, atunci când instanțele de judecată din acel stat nu au o competență internațională în temeiul regulamentului.

Asupra acestui aspect avocatul general a precizat că, deși o astfel de interpretare ar garanta soluționarea unitară a unei succesiuni care are legătură cu mai multe ordini juridice, aceasta fiind de altfel și regula prevăzută de art. 64 din regulament atunci când se solicită emiterea unui certificat *european* de moștenitor, regulamentul nu o impune în cazul cererilor de emitere a unui certificat *național* de moștenitor²⁹.

Această distincție se explică prin aceea că obiectivul privind *soluționarea unitară a succesiunii* se conjugă cu obiectivul privind *simplificarea vieții moștenitorilor și a legatarilor* amintit în cadrul considerentului (32). Potrivit avocatului general, faptul că autorități nejudiciare – precum notarii care nu au funcții jurisdicționale – din diferite state membre emit documente (naționale) privind calitatea de moștenitori sau drepturile lor nu ar trebui să fragmenteze succesiunea din perspectiva rezultatului său material întrucât toate aceste autorități aplică aceeași lege³⁰.

Pe de altă parte avocatul general a constatat că *pluralitatea certificatelor conduce la o fragmentare însă numai din perspectiva gestionării succesiunii*, posibilitate (inevitabilă) acceptată de regulament, care se referă la ea în considerentul (36) pentru a face trimitere, cu titlu de soluție, la acordul voluntar al părților cu privire la modul

²⁶ *Idem*, n. 23. A se vedea și CJUE, hotărârea din 21 iunie 2018, cauza C-20/17 - Oberle, ECLI:EU:C:2018:485, parag. 42 și urm., nepublicată încă în Repertoriul general.

²⁷ În acest sens a se vedea considerentul (59).

²⁸ CJUE, hotărârea din 16 iulie 2020, cauza C-80/19 - E.E., ECLI:EU:C:2020:569, considerentul 66, nepublicată încă în Repertoriul general.

²⁹ CJUE, *Concluziile avocatului general Manuel Campos Sánchez-Bordona la 26 martie 2020*, cauza C-80/19 - E.E., ECLI:EU:C:2020:230, parag. 78. În același sens a se vedea și CJUE, hotărârea din 16 iulie 2020, cauza C-80/19 - E.E., ECLI:EU:C:2020:569, considerentul 70, unde se precizează că „certificatul european de moștenitor, care a fost creat prin Regulamentul (UE) nr. 650/2012, beneficiază de un regim juridic autonom, stabilit prin dispozițiile capitolului VI din acest regulament”.

³⁰ CJUE, *Concluziile avocatului general Manuel Campos Sánchez-Bordona la 26 martie 2020*, cauza C-80/19 - E.E., ECLI:EU:C:2020:230, parag. 79.

în care ar trebui să acționeze³¹. Dacă părțile nu pot ajunge la un acord, adică în cazul unui diferend, intervin instanțele judecătorești competente în temeiul regulamentului.

Deși certificatul de moștenitor lituanian pare să întrunească caracteristicile necesare pentru a fi calificat drept „act autentic” în sensul art. 3 alin. (1) lit. i) din regulament³², revine instanței de trimitere – care, ca urmare a cunoașterii dreptului național, se află într-o poziție mai bună pentru a clarifica această chestiune – sarcina de a se pronunța în mod definitiv asupra acestui aspect, însă, dacă admite calitatea de act autentic a certificatului, forța probantă a acestuia va trebui acceptată și în alte state membre, potrivit art. 59 alin. (1) din regulament³³.

Curtea de Justiție a Uniunii Europene a statuat că „atunci când notarii nu exercită atribuții judiciare, ei nu intră sub incidența normelor în materie de competență jurisdicțională”, iar „autoritățile nejudiciare nu sunt vizate de dispozițiile capitolului II din Regulamentul (UE) nr. 650/2012 referitoare la normele privind competența”³⁴. Totuși, Curtea a mai subliniat și faptul că, „având în vedere termenii art. 3 alin. (2) din Regulamentul (UE) nr. 650/2012, calitatea de «instanță judecătorească», în sensul acestei dispoziții, poate decurge de asemenea din faptul că autoritățile și profesioniștii vizați acționează pe baza delegării sau sub controlul unei autorități judiciare, (r)evine instanței de trimitere sarcina de a verifica dacă această situație este valabilă în privința notarilor lituanieni atunci când eliberează un certificat național de moștenitor”³⁵. Numai dacă „instanța de trimitere ar considera că notarii lituanieni pot fi calificați drept «instanțe judecătorești» în sensul acestui regulament, certificatul de moștenitor pe care îl eliberează poate fi

³¹ *Idem*, parag. 80.

³² A se vedea *Idem*, parag. 87, precum și Paul Beaumont, Jonathan Fitchen, Jayne Holliday, *The evidentiary effects of authentic acts in the Member States of the European Union, in the context of successions* [research paper requested by the European Parliament's Committee on Legal Affairs and commissioned, supervised and published by the Policy Department for Citizen's Rights and Constitutional Affairs], European Union, 2016, p. 152 și urm., <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/131000/juri-committee-study-successions-authentic-acts.PDF>.

³³ Persoana care dorește să utilizeze un act autentic într-un alt stat membru poate solicita autorității care întocmește actul autentic în statul membru de origine să completeze formularul elaborat în conformitate cu procedura de consultare prevăzută la art. 81 alin. (2), care descrie efectele probatorii pe care actul autentic le produce în statul membru de origine. A se vedea și Anexa 2 (formularul care trebuie utilizat pentru atestatul privind actul autentic în materie de succesiuni) din *Regulamentul de punere în aplicare (UE) nr. 1329 din 9 decembrie 2014* al Comisiei de stabilire a formularelor menționate în *Regulamentul (UE) nr. 650/2012* al Parlamentului European și al Consiliului privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor, publicat în *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* L 359 din data de 16 decembrie 2014.

³⁴ CJUE, *hotărârea din 16 iulie 2020*, cauza C-80/19 – E.E., ECLI:EU:C:2020:569, considerentul 66-67, nepublicată încă în Repertoriul general.

³⁵ *Idem*, considerentul 55.

considerat «hotărâre» în sensul acestei dispoziții, astfel încât, în scopul eliberării lui, acești notari pot aplica normele privind competența prevăzute în capitolul II din regulamentul menționat”³⁶.

Astfel, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a apreciat că „este necesar să se răspundă la a patra întrebare preliminară că articolele 4 și 59 din Regulamentul (UE) nr. 650/2012 trebuie interpretate în sensul că un notar dintr-un stat membru, care nu este calificat drept «instanță judecătorească» în sensul acestui regulament, poate, *fără a aplica normele generale privind competența prevăzute de regulamentul menționat* (s.n.), să elibereze certificatele naționale de moștenitor. În cazul în care instanța de trimitere consideră că aceste certificate îndeplinesc condițiile prevăzute la art. 3 alin. (1) lit. i) din același regulament și, prin urmare, pot fi considerate ca fiind «acte autentice» în sensul acestei dispoziții, acestea produc, în celelalte state membre, efectele pe care art. 59 alin. (1) și art. 60 alin. (1) din Regulamentul (UE) nr. 650/2012 le atribuie actelor autentice”³⁷.

Legea aplicabilă succesiunii care nu fost aleasă în mod expres prin testament înainte de 17 august 2015

Pentru început avocatul general a amintit faptul că unul dintre aspectele cele mai marcante ale regulamentului este cel privind consacrarea autonomiei de voință în alegerea legii care să se aplice succesiunii în ansamblu său, însă din rațiuni evidente această posibilitate nu este recunoscută decât autorului moștenirii și, în temeiul art. 22 alin. (1) din regulament, numai cu privire la legea statului a cărui cetățenie o deține în momentul alegerii legii sau la data decesului³⁸.

Pentru a se asigura că a existat voința de a alege și că se cunoștea cu claritate obiectul său, regulamentul impune în cadrul art. 22 alin. (2) ca alegerea legii să fie exprimată în mod expres, printr-o declarație sub forma unei dispoziții pentru cauză de moarte sau *să rezulte din clauzele unei astfel de dispoziții*, iar această a doua posibilitate este cea care ridică cele mai multe dificultăți în practică întrucât, pentru a determina dacă a existat o alegere a legii aplicabile succesiunii, este nevoie de o atenție deosebită astfel încât să fie garantată respectarea voinței autorului moștenirii care, prin definiție, nu va mai putea nici să o confirme, nici să o conteste la momentul deschiderii succesiunii.

De aceea, potrivit avocatului general, alegerea legii aplicabile nu poate fi dedusă din elemente extrinseci dispoziției testamentare, iar aceasta cu atât mai mult atunci când dispoziția *mortis causa* a fost făcută în fața unui notar și, prin

³⁶ *Idem*, considerentul 63.

³⁷ *Idem*, considerentul 80.

³⁸ CJUE, *Concluziile avocatului general Manuel Campos Sánchez-Bordona la 26 martie 2020, cauza C-80/19 – E.E.*, ECLI:EU:C:2020:230, parag. 92-93 și n. 32.

urmare, acesta din urmă a furnizat (sau se poate presupune că a oferit) sfaturi cu privire la legea aplicabilă succesiunii³⁹. Deși elementele extrinseci nu sunt determinante, acestea vor reprezenta, eventual, argumente care pot fi invocate *ad abundantiam*, adică în favoarea concluziei deja trase cu privire la aspectul dacă există sau nu o alegere a legii aplicabile care decurge din însăși dispoziția testamentară⁴⁰.

În situația în care defunctul a ales legea aplicabilă succesiunii sale înainte de data punerii în aplicare a regulamentului, atunci intervin dispozițiile art. 83 alin. (2) potrivit cărora „această alegere este valabilă dacă îndeplinește condițiile prevăzute în capitolul III [Legea aplicabilă] sau dacă este valabilă în aplicarea normelor de drept internațional privat care erau în vigoare, la data efectuării alegerii, în statul în care defunctul își avea reședința obișnuită sau în oricare dintre statele a căror cetățenie o avea.”

În cazul testamentelor întocmite înainte de 17 august 2015 fără ca defunctul să fi ales legea aplicabilă succesiunii sale, art. 83 alin. (4) din regulament prevede de asemenea un regim tranzitoriu, în sensul în care, dacă dispoziția pentru cauză de moarte a fost făcută „în conformitate cu legea pe care defunctul ar fi putut să o aleagă în conformitate cu prezentul regulament⁴¹, se consideră că acea lege a fost aleasă ca lege aplicabilă succesiunii,” tocmai pentru a o proteja de modificările legislative intervenite după ce defunctul a stabilit care va fi destinația patrimoniului său după deces. Ficțiunea stabilită prin această prevedere elimină necesitatea de a se cerceta dacă un asemenea testament include o alegere a legii aplicabile atunci când alegerea nu rezultă în mod evident din text⁴².

În litigiul principal, dacă testamentul este valabil conform legii naționale a testatoarei de la momentul redactării lui (4 iulie 2013) sau potrivit legii statului a cărui cetățenie o deținea la data decesului, articolul 83 alineatul (4) din regulament ar permite să se recurgă pur și simplu la ficțiunea că legea menționată a fost efectiv cea aleasă.

³⁹ *Idem*, parag. 96-97. Printre factorii extrinseci (externi) dispoziției testamentare se numără, de exemplu, deplasarea defunctului într-o anumită țară pentru a-și întocmi testamentul, naționalitatea autorității interveniente (ex. notarul) sau ordinea juridică ce îi atribuie competența în materie.

⁴⁰ Considerentul (39): „Alegerea unei legi ar putea fi considerată ca fiind demonstrată printr-o dispoziție pentru cauză de moarte în situația în care, de exemplu, defunctul a făcut trimitere în cuprinsul dispoziției sale la prevederi specifice din legea statului a cărui cetățenie o deține sau în situația în care a menționat în alt fel respectiva lege”. Aceasta va depinde, în mare măsură, de „prevederile specifice” menționate, astfel că se impune o comparație cu legea de la locul reședinței obișnuite, care este considerată aplicabilă în mod implicit, pentru a stabili în ce măsură acele prevederi menționate sunt specifice numai legii a cărei alegere este în discuție – *Idem*, parag. 99.

⁴¹ Potrivit art. 22 alin. (1): „O persoană poate să aleagă ca legea care să se aplice succesiunii sale în ansamblu său să fie legea statului a cărui cetățenie o deține în momentul alegerii legii sau la data decesului”.

⁴² A se vedea CJUE, *Concluziile avocatului general Manuel Campos Sánchez-Bordona la 26 martie 2020*, cauza C-80/19 – E.E., ECLI:EU:C:2020:230, parag. 104.

Acordul de alegere a forului care urmează alegerii legii aplicabile succesiunii

Potrivit art. 4 din regulament, competența judiciară internațională pentru soluționarea oricărui aspect referitor la o succesiune cu elemente de extraneitate revine în exclusivitate instanțelor judecătorești din statul membru în care defunctul își avea reședința obișnuită în momentul decesului⁴³. Cum legea aplicabilă este, în mod implicit, cea a ultimei reședințe obișnuite a defunctului, va exista automat o corelație *forum* (instanța judecătorească competentă) – *ius* (legea aplicabilă)⁴⁴. De asemenea, probabil va exista și o strânsă legătură între instanțele judecătorești astfel desemnate și bunurile succesoriale, precum și persoanele interesate de moștenire. După cum este subliniat în considerentele 23 și 27 aceste corelații reprezintă *obiective centrale* ale regulamentului.

În opinia avocatului general, mobilitatea tot mai mare a persoanelor, împreună cu posibilitatea de a alege legislația națională drept lege aplicabilă unei viitoare succesiuni, compromit sau împiedică în mod direct realizarea acestor obiective, motiv pentru care legiitorul european a adoptat reguli de competență judiciară internațională care, în anumite condiții, se substituie celei prevăzute la art. 4 din regulament⁴⁵. În acest sens art. 5 privind *acordul de alegere a forului* permite părților vizate de moștenire să atribuie competența instanțelor din statul a cărui cetățenie o deținea defunctul, atunci când acesta și-a ales legea națională ca fiind cea aplicabilă succesiunii sale⁴⁶.

Avocatul general s-a întrebat dacă opțiunea oferită părților interesate de art. 5 (și care depinde de alegerea prealabilă a legii de către *de cuius*), există și atunci când nu este sigur că a existat o alegere explicită în testamentele făcute înainte de 17 august 2015, însă legea națională a defunctului se impune ca urmare a ficțiunii înscrise în art. 83 alin. (4) din regulament. În opinia sa răspunsul trebuie să fie afirmativ și – chiar dacă art. 5 face vorbire de „legea aleasă” nu de „legea considerată

⁴³ Considerentul (23): „Având în vedere mobilitatea tot mai mare a cetățenilor și pentru a asigura administrarea corectă a justiției în cadrul Uniunii și a asigura că există *un factor de legătură real între succesiune și statul membru în care se exercită competența*, prezentul regulament ar trebui să prevadă că factorul general de legătură, în vederea stabilirii atât a instanței competente, cât și a legii aplicabile, ar trebui să fie *reședința obișnuită* a defunctului la data decesului.”

⁴⁴ Considerentul (27): „Normele prezentului regulament sunt concepute astfel încât să asigure faptul că *autoritatea care se ocupă de succesiune va aplica, în cele mai multe situații, propria lege* (s.n.)”.

⁴⁵ CJUE, *Concluziile avocatului general Manuel Campos Sánchez-Bordona la 26 martie 2020, cauza C-80/19 – E.E., ECLI:EU:C:2020:230, par. 110.*

⁴⁶ În ceea ce privește competența stabilită prin acordul de alegere a forului, regulamentul nu trebuie interpretat astfel încât să împiedice părțile să soluționeze succesiunea în afara oricărui litigiu, într-un stat membru ales de ele, și, dacă acest lucru este posibil, în temeiul legii statului membru respectiv. O atare posibilitate trebuie să rămână deschisă inclusiv în cazul în care legea aplicabilă succesiunii nu este cea a statului menționat. Acest criteriu este indicat în mod clar în considerentul (29) al regulamentului – a se vedea *Idem*, par. 122.

a fi fost aleasă” – să se favorizeze atribuirea de competență autorității care cunoaște cel mai bine dreptul material aplicabil, soluție concordantă cu obiectivul enunțat în considerentul (27), respectiv ca autoritatea care se ocupă de succesiune să aplice propria lege⁴⁷.

Acordul de alegere a forului este supus unor condiții de formă stricte prevăzute de art. 5 alin. (2) din regulament, respectiv trebuie redactat în scris, datat și semnat de părțile interesate, însă orice comunicare sub formă electronică care permite consemnarea durabilă a acordului este considerată echivalentă formei scrise. Scopul acestui formalism este de a se garanta că persoana care subscrie la un acord care conferă competență exclusivă cunoaște conținutul său, își dă consimțământul și este conștientă de consecințele sale, și anume prorogarea competenței în favoarea instanței alese și înlăturarea competenței instanțelor de la ultima reședință obișnuită a defunctului⁴⁸.

De asemenea, art. 7 lit. c) din regulament prevede că instanțele judecătorești din statul membru pentru a cărui lege a optat defunctul sunt competente să hotărască cu privire la succesiune și în cazul în care părțile la proceduri au recunoscut în mod expres competența instanței judecătorești sesizate. În plus, art. 9 privind competența întemeiată pe înfățișare permite extinderea competenței instanței – care a făcut obiectul unui acord de alegere a forului și care deja a fost sesizată cu cauza – la părțile din procedură care nu au fost părți la acord, însă care se înfățișează în fața acestei instanțe fără a contesta competența.

Legiuitorul european nu impune condiții de formă la fel de stricte în cazul prevăzut de art. 7 lit. c) privind părțile la procedurile în curs care au recunoscut în mod expres competența instanței judecătorești sesizate. În această situație, procedura este în curs de soluționare, iar persoanele chemate să participe la aceasta și care acceptă în acel moment competența instanței sesizate cu cauza succesorală vor fi dispus de toate elemente pertinente pentru a manifesta un consimțământul informat.

Regulament nu prevede alte posibilități de atribuire a competenței. Potrivit avocatului general, lipsa de înfățișare a unei părți interesate, care a fost notificată cu privire la deschiderea procedurii succesoriale, nu echivalează cu recunoașterea tacită a competenței, nici o declarație, făcută în afara oricărei proceduri, provenind de la o parte interesată privind drepturile și obligațiile sale în legătură cu succesiunea, nu va avea acest efect. De aceea, acceptarea competenței trebuie să fie expresă, tocmai pentru a se evita orice îndoială cu privire la existența acesteia, iar legiuitorului național îi revine sarcina de a prevedea alte condiții de timp și de formă pentru invocarea acceptării competenței în procedura pendinte, cu respectarea principiilor efectivității și echivalenței⁴⁹.

⁴⁷ *Idem*, parag. 112-113.

⁴⁸ *Idem*, parag. 115.

⁴⁹ *Idem*, parag. 117 și 119.

În litigiul principal, nu pare a fi existat un acord al părților în vederea atribuirii competenței în favoarea instanțelor din Lituania. Există, în schimb, declarații unilaterale ale soțului defunctei, făcute în Germania, prin care acesta renunță la orice pretenție asupra moștenirii, este de acord cu competența instanței lituaniene și refuză să se înfățișeze în fața acesteia în procedura în curs în acest stat. Doar a doua dintre aceste declarații este de interes, în măsura în care ar putea corespunde situației descrise la art. 7 lit. c) din regulament. Instanța de trimitere trebuie să stabilească dacă acesta este cazul, având în vedere termenii acestei declarații și în special domeniul de aplicare al consimțământului exprimat în aceasta. De asemenea, instanța de trimitere va trebui să verifice celelalte condiții de timp și de formă prevăzute de legislația națională pentru ca o astfel de declarație să aibă un efect atributiv de competență în procedura în curs.

În încheiere precizăm că, deși Curtea de Justiție a Uniunii Europene a răspuns la cea de-a șasea întrebare în sensul că „voința lui *de cuius* și acordul dintre succesibili săi pot conduce la stabilirea unei alte instanțe competente în materie de succesiuni și la aplicarea unei alte legi succesoriale a unui stat membru decât cele care ar rezulta din aplicarea criteriilor stabilite de acest regulament”⁵⁰, în realitate, precum a subliniat și avocatul general, posibilitatea alegerii legii care să se aplice succesiunii în ansamblul său nu este recunoscută decât autorului moștenirii, doar acordul de alegere a forului fiind la dispoziția succesibililor.

⁵⁰ CJUE, hotărârea din 16 iulie 2020, cauza C-80/19 – E.E., ECLI:EU:C:2020:569, considerentul 96, nepublicată încă în Repertoriul general.